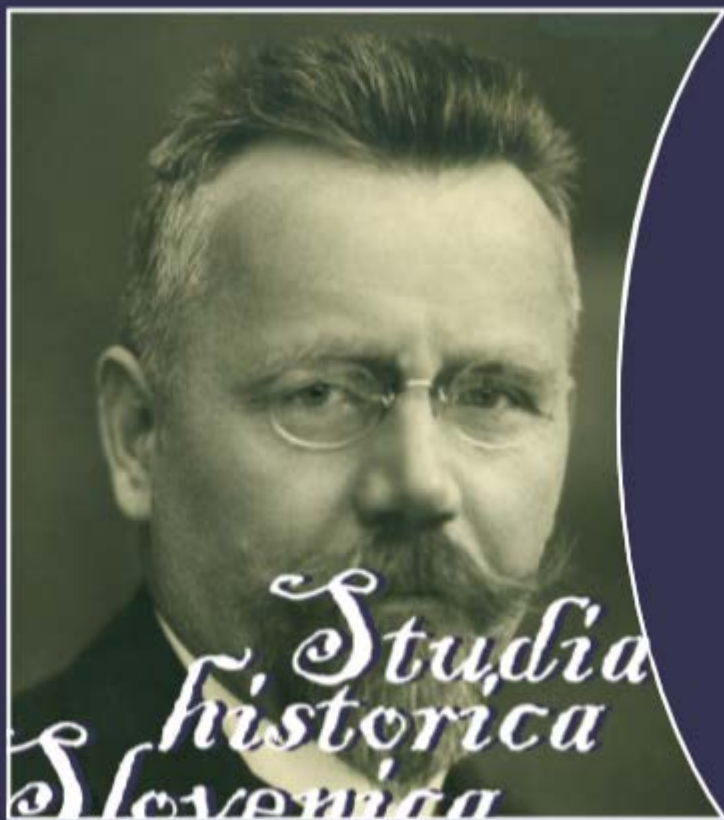

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

2018

1

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 18 (2018), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2018

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria), dr. Zinka Zorko

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela, Nastja Stropnik Navršnik,
Natalija Posavec, Nastja Spasković

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.
Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Slovenica

Kazalo / Contents

Jubilej / Anniversary

- BOŽO REPE: Ob življenjskem jubileju zaslužnega profesorja
dr. Dušana Nečaka 11

Članki in razprave / Papers and Essays

- ANDREJ KIRBIŠ: Regionalne razlike v kulturni participaciji mladih
v Sloveniji: severovzhodna Slovenija v primerjalni perspektivi 23
*Regional Differences in Cultural Participation of Slovenian Youth:
Northeastern Slovenia in Comparative Perspective*
- MIRAN LAVRIČ in DARKO FRIŠ: Institucionalna in zasebna
religioznost v severovzhodni Sloveniji. Primerjalna
analiza slovenskih regij po letu 1969 41
*Institutional and Private Religiosity in Northeastern Slovenia.
Comparative analysis of Slovenian Regions since 1969*
- ANDREJ KIRBIŠ: Levels and Determinants of Youth Political
Participation: Regional Inequalities and Northeastern Slovenia 61
*Ravni in dejavniki politične participacije mladib: regionalne
neenakosti in severovzhodna Slovenija*
- ŽIGA OMAN in DARKO DAROVEC: *In landt hochverbotten* –
sovražnosti med plemstvom v 17. stoletju na Štajerskem,
Kranjskem ter v Istri
ali o reševanju sporov med običajem
maščevanja in novoveškimi kazenskimi pravom 83
*In landt hochverbotten – Enmities among Nobility in
Seventeenth-Century Styria, Carniola and Istria or on
Conflict Resolution between the Custom of Vengeance and
Early Modern Criminal Law*

S *Studia* **H** *Historica* **S** *Slovenica*

- ANDREJ RAHTEN: **Avstro-ogrška diplomacija in vstop ZDA v vojno**..... 121
Austro-Hungarian Diplomacy and US Entry into the War
- TIN MUDRAŽIJA: **Boj med Ilirijo in Primorjem za prevlado v slovenskem nogometu in nastanek reprezentančnega ljubljanskega nogometnega moštva z imenom SK Ljubljana** 141
The Rivalry Between SK Ilirija and AŠK Primorje for the Dominance in Slovenian Football and the Formation of the Representative Football Team of Ljubljana Named SK Ljubljana
- ANDREJ RAHTEN: **Radić na štajerski fronti. Hrvaško-slovenska politična razmerja v mariborskem volilnem okrožju v Kraljevini SHS** 171
Radić on the Styrian front. Croatian-Slovenian political relations in the Maribor electoral district in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes
- DARKO FRIŠ: **Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar** 191
Maribor after the Uprising, and Government Commissioner Dr. Josip Leskovec
- GORAZD BAJC: **Makro in mikro posledice anšlusa: ko je postala severovzhodna Slovenija za Britance res prvič geopolitično pomembna**.....217
Macro and Micro Consequences of the Anschluss: When North-eastern Slovenia Became for the First Time Geopolitically Significant for the British
- MIRO HRIBERNIK: **Die Schlacht um Vukovar im Jahr 1991**..... 251
Bitka za Vukovar leta 1991
- MARTIN BELE: **Nekateri vidiki razvoja Ljubljane med marčno revolucijo in prvo svetovno vojno**..... 277
Some Aspects of the Development of Ljubljana between the March Revolution and the First World War
- GREGOR PIVEC, EVA LINA FRIŠ in MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ: **Maribor Doctor Filip Terč and his "Bee Therapy"**299
Mariborski zdravnik dr. Filip Terč in njegova "čebelja terapija"

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 321

**Uredniška navodila avtorjem / Editor's
Instructions to Authors** 329

UDK 94(100)"1914/1918"
327(436:73)"1914/1918"
1.01 Izvirni znanstveni članek

DOI 10.32874/SHS.2018-05

Avstro-ogrška diplomacija in vstop ZDA v vojno

Andrej Rahten

Dr., redni profesor, znanstveni svetnik
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor
e-pošta: andrej.rahten@zrc-sazu.si

Izvleček:

V članku je predstavljeno delovanje avstro-ogrške diplomacije v Združenih državah Amerike med prvo svetovno vojno. Ovrednoteni so razlogi za ohladitev odnosov med velesilama, pri čemer avtor na podlagi biografskih raziskav opozarja tudi na pomembno vlogo dveh Slovencev v avstro-ogrski konzularni službi: Ivana Švegla in Josipa Goričarja.

Ključne besede:

Thomas Woodrow Wilson, habsburška monarhija, Združene države Amerike, Ivan Švegel, Josip Goričar

Studia Historica Slovenica

Humanities and Social Studies Review

Maribor, letnik 18 (2018), št. 1, str. 121–140, 58 cit., 3 slike
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Združene države Amerike so v načrtih diplomacije habsburške monarhije na predvečer prve svetovne vojne še vedno uživale relativno malo pozornosti. V bistvu nikoli niso bile med najbolj priljubljenimi cilji avstro-ogrskih diplomatov. Od preloma stoletja do leta 1913 je bil vodja avstro-ogrskega predstavništva v Washingtonu Ladislaus baron Hengelmüller von Hengervár. Svoje imenovanje za poslanika je štel za neke vrste kazen, saj je bilo službovanje v ZDA bolj ali manj v znaku ukvarjanja z "imigracijo in carinskimi vprašanji". Prav tako si je dolgo neuspešno prizadeval, da bi na Ballhausplatzu in dvoru podprli dvig predstavništva na veleposlaniško raven, pri čemer je Avstro-Ogrska krepko zaostajala za drugimi velesilami, tudi Rusijo. Odločanje se je zavleklo tako dolgo, da je o tem pisalo ameriško časopisje. Celo predsednik Theodore Roosevelt je na neki večerji v Beli hiši izrazil obžalovanje. Če so bili sprva razlogi bolj prestižne narave, se je na koncu zavleklo zaradi pomanjkanja financ, tako da se je Hengelmüller šele od leta 1903 lahko začel podpisovati kot veleposlanik.¹

Vseeno je habsburška monarhija v ZDA vzdrževala relativno močno konzularno mrežo. Konzulati so imeli namreč zelo pomembno vlogo pri zastopanju avstrijskih gospodarskih interesov. To so bili začetki danes popularno imenovane "gospodarske diplomacije", ki je – tudi po zaslugi blejskega diplomata Josefa Schwegla – postala še pomembnejša, ko so leta 1898 ustanovili Eksportno akademijo² Drugo pomembno področje delovanja avstro-ogrskih konzulov v ZDA je bila zaščita interesov velikega števila izseljencev. C. k. zunanji minister Agenor Gołuchowski je 1899 izdal uredbo, da morajo avstro-ogrška predstavništva poleg poročil o trgovini pošiljati tudi informacije o položaju izseljencev, še zlasti delavcev. Pri tem je predstavljalo poseben problem to, da večina osebja na konzulatih ni obvladala jezikov tistih narodov, ki so imeli največjo stopnjo izseljevanja: poljščine, slovaščine, slovenščine in hrvaščine. Poseben problem so predstavljali častni konzulati, kjer so bile jezikovne kompetence še slabše, da ne govorimo o njihovem bornem poznavanju razmer v državi, ki so jo zastopali.³

Ogrska vlada je celo sistematično spodbujala selitve prek oceana. Ministrski predsednik István grof Tisza je sklenil pogodbo s podjetjem *Cunard Line* in subvencioniral prevoz na relaciji Reka–New York. Pri tem so ogrski oblastniki računali predvsem dvoje. Po eni strani so prihranki, ki so jih izseljenci pošiljali

¹ William Godsey, *Aristocratic Redoubt: The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War* (West Lafayette, 1999), str. 174–175.

² Heinrich Pfusterschmidt-Hardtenstein, "Die Orientalische- und spätere Konsularakademie 1848–1918. Eine frühe Fachhochschule im Zeitalter der Industrialisierung," v: *250 Jahre. Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien*, ur. Oliver Rathkolb (Innsbruck–München–Wien–Bozen, 2004), str. 80 in 91.

³ Zygmunt Gargas, *Zur Reform des österreichisch-ungarischen Konsularwesens* (Wien, 1910), str. 10, 23–24 in 33–34.

Ivan Švegel alias Hans Schwegel, avstro-ogrski konzul slovenskega rodu, ki je med prvo svetovno vojno služboval v St. Louisu (www.dlib.si)

v domovino, pozitivno vplivali na socialni položaj njihovih družin, dotok zlata pa je imel tudi splošne finančne učinke na plačilno bilanco države. Po drugi strani so nekateri v Budimpešti razmišljali, da se bodo iz države izseljevali zlasti revni Slovaki, Romuni in Srbi, s čimer naj bi se vsaj deloma uravnotežila narodnostna sestava Ogrske, kjer je bila demografska moč "državnega naroda" Madžarov v zatonu. To zadnje je bil bolj račun brez krčmarja, saj so izseljenske agencije uspeli prepričati tudi del madžarskih kmetov, da se izselijo. Ko in če

so se slednji vrnil, pa so zastopali povrh še radikalna republikanska stališča.⁴

Med avstro-ogrskimi konzuli slovenskega rodu v ZDA velja omeniti zlasti Ivana Šveglja, ki je leta 1899 začel svojo kariero v tujini v Chicagu. Švegel, ki se je v konzularni službi podpisoval kot "Hans Schwegel", je razmere v ZDA podrobno raziskal, o čemer med drugim pričata dve knjižici izpod njegovega peresa iz leta 1904: o novi nemško pisani literaturi o Ameriki in o izseljevanju v ZDA s posebnim ozirom na Avstro-Ogrsko. Prva je v bistvu ponatis njegovega predavanja na Dunaju 15. decembra 1903 in zajema širok spekter značilnosti sodobnih ZDA, druga pa je podrobna statistična študija. V slednji je Švegel prišel do naslednjega sklepa, v katerem je povezal svoj avstrijski patriotizem z ameriškim zgledom: "Ko bi le primer Amerike vplival nazaj na našo očetnjava, da bi narodi Avstro-Ogrske gospodarskemu napredku na ljubo zakopali bojno sekiro in našli nacionalni mir po vzoru na višjo enotnost amerikanizma."⁵ Švegel je po Chicagu služboval tudi v Pittsburgu in New Yorku, nato pa se po intermezzu v Kanadi zavihtel najprej na mesto konzula v Denverju, prvo svetovno vojno pa pričakal v St. Louisu.

Avstro-Ogrska je na predvečer prve svetovne vojne poslala v Washington novega veleposlanika – Constantina Dumbo.⁶ Njegov predhodnik Hengelmüller se je upokojil šele po dvainštiridesetih letih službovanja v diplomaciji, pri čemer je menjava sovpadla tudi z nastopom administracije ameriškega predsednika Thomasa Woodrowa Wilsona marca 1913. Dumba je izhajal iz bogate cincarske družine, ki je prišla na Dunaj iz Makedonije. Njegov oče Nikolaus je slovel kot mecen dunajske umetnosti, med drugim naj bi bil zaslužen, da je Johann Strauss sin pred dobrimi 150 leti napisal svoj najznamenitejši valček *Na lepi modri Donavi*. Constantin je vstopil v diplomacijo leta 1879 in napravil lepo kariero vse do veleposlaniškega mesta, ki so bila praviloma rezervirana za aristokrate. Tako je z nastopom v Washingtonu postal sploh prvi staroavstrijski veleposlanik meščanskega porekla.⁷

Kot je zapisal v spominih, Dumba ni bil nič kaj navdušen nad selitvijo prek

⁴ Constantin Dumba, *Dreibund- und Entente-Politik in der Alten und Neuen Welt* (Zürich–Wien, 1931), str. 304–306 (dalje: Dumba, *Dreibund- und Entente-Politik*).

⁵ H[ans] Schwegel, *Über die neue deutsche Amerika-Literatur. Beitrag zu den "Beiträgen zum Verständnis Amerikas"* (Wien, 1904); Isti, *Die Einwanderung in die Vereinigten Staaten von Amerika mit besonderer Rücksicht auf die österreichisch-ungarische Auswanderung* (Wien–Leipzig, 1904).

⁶ O veleposlaniškem mnadatu Dumbe podrobno Kurt Bednar, *Der Papierkrieg zwischen Washington und Wien 1917/18* (Innsbruck, 2017), str. 55–75 (dalje: Bednar, *Der Papierkrieg*).

⁷ Od srede 19. stoletja do leta 1918 je sicer odstotek uradnikov meščanskega porekla na vodilnih položajih v avstrijskih predstavništvih po svetu narasel z 28 % na 44 %, v dunajski centrali na Ballhausplatzu pa celo s 50 % na 66 % (Helmut Rumpler, "Die rechtlich-organisatorischen und sozialen Rahmenbedingungen für die Aussenpolitik der Habsburgermonarchie 1848–1918," v: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Die Habsburgermonarchie im System der internationalen Beziehungen*, zv. VI/1, ur. Adam Wandruszka in Peter Urbanitsch (Wien, 1989), str. 1–121, tu 106–107).

oceana, saj Washington z vidika Ballhausplatzja ni predstavljal ravno dobitka na tomboli. Na tamkajšnje diplomate so bodisi "pozabili" ali pa so veljali za "postavljene na hladno". Po tistem niso več mogli dobiti diplomatskega mesta v Evropi. Zunanji minister Leopold grof Berchtold, ki je bil Dumba na začetku kariere med službovanjem v Parizu podrejen, se je menda za ambicioznega meščanskega kolega odločil zaradi znanja angleščine, premoženja in mondenega obnašanja soproge. Dumba je kljub temu, da ni pripadal aristokratski eliti, veleposlaniško življenje užival na veliki nogi. Veliko časa je preživel v letovišču Lenox, v spominih pa ni pozabil omeniti, da sta se z atraktivno in precej mlajšo soprogo znašla v središču diplomatskega življenja. Slabše pa se je znašel v komunikaciji z Belo hišo. Wilson ga je sprejel v avdienco dvakrat. Prvič v zvezi z zakonom, ki naj bi omejil priseljevanje zgolj na pismene. Razlog za drugo, ki je bila že med prvo svetovno vojno, pa je bil težak položaj prezebljih in lačnih avstro-ogrskih ujetnikov v Rusiji, zato je Dumba prosil ameriškega predsednika za posredovanje pri carju Nikolaju II. Obakrat sta Dumbo zmotila predsednikova pasivna drža in redkobesednost. Drži pa, da je Wilson carju poslal osebno pismo glede položaja avstro-ogrskih ujetnikov in tako po Dumbovih trditvah rešil številna življenja. Predsednikova nedostopnost je bila sicer splošno znana, tako da so imeli tudi diplomati z daljšim stažem v ZDA, kot je bil nemški veleposlanik Johann Heinrich grof Bernstorff, težave v navezovanju stikov z novo, demokrasko administracijo. Kljub temu se je kot dobrodošel posrednik kmalu profiliral predsednikov svetovalec, polkovnik Edward Mandell House, ki so mu kmalu nadeli vzdevek "tihi partner" ali "asistent predsednika". V diplomatskem zboru pa so ga poimenovali kar "Père Joseph".⁸

Švegel novega veleposlanika ni ohranil v lepem spominu. Motilo ga je, da je med službovanjem v Beogradu kot poslanik enemu ruskih diplomatov uspel speljati njegovo lepo baltsko ženo:

Žena je brzo demoralizirala ambasadorja in poslanstvo. Spomnim se kako so avstrijski sekretarji, ki so v letovišču bivali skupaj s turškimi uradniki, pustili Chiffre-Code odprtega na sofi ležati. Na srečo so bili Turki sami preveč površni in leni, da bi priložnost izkoristili, – ali če bi bil British Intelligence Service blizu prišel!⁹

Znano je, da je bilo jugoslovansko vprašanje eden ključnih državnopravnih problemov habsburške monarhije. Tega so se vedno bolj zavedali tudi avstro-ogrski diplomati v ZDA. Nasprotja med Avstro-Ogrsko in Kraljevino Srbijo, ki si je želela izpolniti svojo vlogo "jugoslovanskega Piemonta", so dobila nove

⁸ Dumba, *Dreibund- und Entente-Politik*, str. 307, 343–345, 358 in 424–425.

⁹ Arhiv Slovenskega biografskega leksikona (ASBL), Osebna mapa Ivana Švegla, Avtobiografija.

pospeške med balkanskima vojnama v letih 1912–1913. Kranjski deželni predsednik Theodor baron Schwarz je 19. maja 1913 prenesel navodilo notranjega ministrstva, da je potrebno resno obravnavati tudi napade v južnoslovanskih časopisih in protestna zborovanja v ZDA, ki so bili habsburški monarhiji sovražni. Še zlasti so bili moteči pozivi južnoslovanskim rezervistom, naj se ne odzivajo na mobilizacije in naj raje vstopijo v vojsko kakšne od slovanskih držav. Posebno pozornost je bilo treba posvetiti povratnikom v domovino, da ne bi širili državi sovražne agitacije. Strogo zaupnemu navodilu deželnega predsedstva je bil priložen tudi seznam prepovedanega emigrantskega časopisja, na katerem so bili večinoma srbski in hrvaški časopisi, a se je med njimi znašla tudi slovenska *Clevelandska Amerika*.¹⁰

Avstro-ogrsko veleposlaništvo v Washingtonu je januarja 1914 vsem konzulatom v ZDA poslalo inštrukcijo, naj poročajo o sumljivih pojavih. Švegel je z denverskega konzulata poslal obširno poročilo, v katerem je opisal patriotična čustvovanja podanikov monarhije. Tako je o Slovanih, živčih v Pueblu, zapisal, da se delijo na tri skupine: slovensko-katoliško, slovaško-češko-poljsko in hrvaško-srbsko-rusko. Vendar pa se nobena od skupin ni pretirano zanimala za narodnopolitična vprašanja, saj so imeli njihovi pripadniki pred očmi predvsem vsakdanje skrbi, kako naj si zagotovijo kruh. Ob tem pa je Švegel opozoril na živahno dejavnost italijanskega generalnega konzulata, ki je agitiral med Italijani iz Tirolske in iz drugih avstrijskih dežel. Švegel je poskušal to delovanje nevtralizirati s podporo zvezi italijanskih Tirolcev, ki se je poimenovala po cesarju Francu Jožefu.¹¹ Takrat Švegel še ni mogel vedeti, da bodo prav Tirolska in ozemlja habsburške monarhije že kmalu predmet barantanj med italijansko in avstro-ogrsko diplomacijo.

Znano je, da je bila za mir na Balkanu ter posledično v celi Evropi in svetu usodna pot prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevo, kjer je 28. junija 1914 klonil pod streli Gavrila Principa. Nekoliko pa je pozabljeno, da je prva javna grožnja pred to potjo prispela iz ZDA. Že decembra 1913 je namreč čičaški *Srbobran* povsem odkrito pozival, naj Srbi v njihovih očeh osovražnega Habsburžana v imenu "svetega maščevanja" pričakajo z vsem, kar lahko zagrabijo: z noži, puškami, bombami in dinamitom.¹²

Po atentatu je sledil avstro-ogrski ultimati Srbiji. Dumba je obiskal Housa in mu v zvezi z ultimatom zatrdil, da izhajajo "vse legende" o avstrijskem prodo-

¹⁰ Inštitut za narodnostna vprašanja Ljubljana, Arhiv Gustava Golie, Navodilo deželnega predsedstva policijskemu direktorju v Ljubljani in okrajnim glavarstvom, 19. maj 1913.

¹¹ Rudolf Agstner, *Austria(-Hungary) and its Consulates in the United States of America since 1820. "Our nationals settling here count by the millions now..."* (Wien–Zürich–Berlin, 2012), str. 112 (dalje: Agstner, *Austria(-Hungary) and its Consulates in the United States of America*).

¹² Friedrich Funder, *Vom Gestern ins Heute. Aus dem Kaiserreich in die Republik* (Wien–München, 1971), str. 371.

ru do Soluna iz bujne fantazije srbskih patriotov in ruskih panslavističnih hujškačev. Nekdanji avstro-ogrski zunanji minister Aloys Lexa baron Aehrenthal se je ob aneksiji Bosne in Hercegovine tako zavestno odpovedal Sandžaku, češ da habsburška monarhija zasleduje v Srbiji zgolj trgovinsko-politične cilje. Po drugi strani pa so ruski diplomati podpirali srbsko agitacijo v južnoslovanskih provincah habsburške monarhije, zato je bil potreben energičen odgovor. Dumba je kasneje v spominih zapisal, da je Housu izrazil nestrinjanje z Bертoldovim ultimatom. Podobno kot ogrski ministrski predsednik Tisza je bil proti priključitvi novih južnoslovanskih ozemelj. Ultimatum pa naj bi bil v vsakem primeru napačna poteza. Če bi ga Srbi formalno sprejeli, bi ga po svoji stari navadi v praksi nato že nekako zaobšli. Če pa bi ga zavrnil, bi zaradi ruske podpore sledil svetovni spopad.¹³ Veleposlanik se ni motil, svet se je znašel v vojni.¹⁴

Kot je ugotovil Rudolf Agstner v eni svojih zadnjih študij, so se po izbruhu prve svetovne vojne delovne razmere za avstro-ogrsko diplomate in konzule v ZDA dramatično poslabšale. Čeprav razbitje Avstro-Ogrske skoraj do konca vojne ni bil cilj ZDA, so se odnosi med državama vendarle postopno slabšali. Komunikacije z domovino so bile močno otežene, saj je diplomatska pošta, poslana z ladjami nevtralnih držav v nevtralna pristanišča, kot je bil Rotterdam, potrebovala štiri do pet mesecev, da je – če sploh – prispela do Dunaja.¹⁵ Veleposlanik Dumba in njegovi kolegi na konzularnih postojankah so bili tako bolj ali manj prepuščeni sami sebi. Svoje so seveda naredili tudi varčevalni ukrepi. Službene poti izven sedeža konzulatov so bile omejene na najnujnejše, čeprav je Dumba po drugi strani ugotavljal, da je prav v časih "kolosalnega aparata laži", ki ga med avstro-ogorskimi državljani v ZDA uporablja sovražnik, nujno ohraniti z njimi neposreden stik.¹⁶

ZDA so sicer sprva razglasile nevtralnost, a kot so ugotavljali tamkajšnji avstro-ogrski predstavniki, med drugim v posebnem poročilu tudi Švegel, je bila ta nevtralnost za nekatere bolj striktna kot druge.¹⁷ V Dumbovih spominih lahko tako preberemo, da so ameriške oblasti tolerirale prodajo orožja zasebnih firm antantnim silam, hkrati pa so dovoljevale in celo financirale prevoz njihovih vojnih obveznikov. Poleg tega so dovolile britanskim posrednikom, da so

¹³ Dumba, *Dreibund- und Entente-Politik*, str. 359–360.

¹⁴ Prim. Dušan Nečak, "Svet v prvi svetovni vojni," *Studia Historica Slovenica* 9 (2009), št. 2–3, str. 267–296.

¹⁵ Agstner, *Austria(-Hungary) and its Consulates in the United States of America*, str. 115.

¹⁶ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (HHStA), Ministerium des Äußern, Administrative Registratur, Fach 8, karton 268, Dumbova depeša zunanjemu ministrstvu, 15. februar 1915. V depeši se je Dumba sicer skliceval na neko Šveglovo prošnjo za odobritev službene poti in s tem povezanih stroškov.

¹⁷ Prim. M. Ryan Floyd, *Abandoning American Neutrality* (Basingstoke, 2013); Gregor Antoličič, "Združene države Amerike in velika vojna I. Zgodovina ZDA med letoma 1914 in 1917," *Časopis za zgodovino in narodopisje* 87=NV52 (2016), št. 1–2, str. 125–158.

nadzirali dotok nekaterih strateških surovin in na njih temelječo industrijo. To je veljalo tudi za proizvodnjo konzerv. Tako je bil izvoz nekaterih ključnih ameriških izdelkov v rokah Britancev, hkrati pa prepovedan njihov izvoz v Nemčijo in Avstro-Ogrsko.¹⁸ Američani so ostali seveda zanimivi za oba vojna tabora, a se dolgo niso želeli usodno vezati za nobeno od strani. Njihov geografski položaj jim je to tudi omogočal, ali, kot je 2. avgusta 1914 v pismu Wilsonu zapisal ameriški veleposlanik v Londonu Walter Hines Page, "Vedno znova sem hvaležen nebu za Atlantski ocean."¹⁹

Wilson se je sicer v zunanji politiki opiral predvsem na Housa, ki si je vse od začetka vojne prizadeval za njen čimprejšnji konec. Pri tem je sprva ocenjeval, da bi britanska zmaga v vojni še okrepila dominantni položaj njene vojne mornarice, kar naj bi bilo v nasprotju z ameriškimi interesi. Tudi po tragediji s potopljeno britansko ladjo *Lusitania* v začetku maja 1915, ko se je med številnimi žrtvami znašlo tudi 128 Američanov, je poskušal posredovati med Berlinom in Londonom, a neuspešno.²⁰ Da bi ZDA posredovale za mir v svetovnem spopadu, si je vztrajno prizadeval tudi državni sekretar William Jennings Bryan, a mu Wilson ni sledil. Precej bolj pa naj bi bil slednji dovzeten za ženske nasvete. Predsedniku je v začetku vojne umrla soproga Ellen, vendar se je že pol leta po njeni smrti ogrel za vdovo Edith Galt in se kmalu vnovič poročil. Na podlagi njune korespondence je mogoče sklepati, da je slednja sodelovala celo pri redakciji predsednikovih državniških pisem. Eno od teh, namenjenih cesarju Viljemu II., je menda tako razburilo Bryana, da je v začetku junija 1915 odstopil. Vmešavanje prve dame v državne zadeve je skrbelo tudi Housa, a je njen vpliv samo še naraščal.²¹

Po Šveglovem pričevanju je zasebno življenje precej vplivalo tudi na ravnanje veleposlanika Dumba, ki se v vojnih razmerah ni najbolje znašel. Medtem ko se je njegov nemški kolega Bernstorff po sarajevskem atentatu vrnil v Washington, je Dumba sprva "ostal v kopališču, ker je tako ugajalo njegovi mnogo mlajši ženi in njenim zabavam".²² Predstavniki Centralnih sil so se skušali znajti po svoje, da bi kljub ameriški "nevtralnosti" pomagali svojim v Evropi. Sprva so želeli prek firm *Krupp*, *Škoda* in *Steyr* prevzeti del ameriške proizvodnje orožja in streliva, med drugim tudi *Remington*. To se ni izšlo, zato pa so želeli preprečiti pošiljke v ZDA izdelanega materiala na drug način: z organizacijo stavk svojih

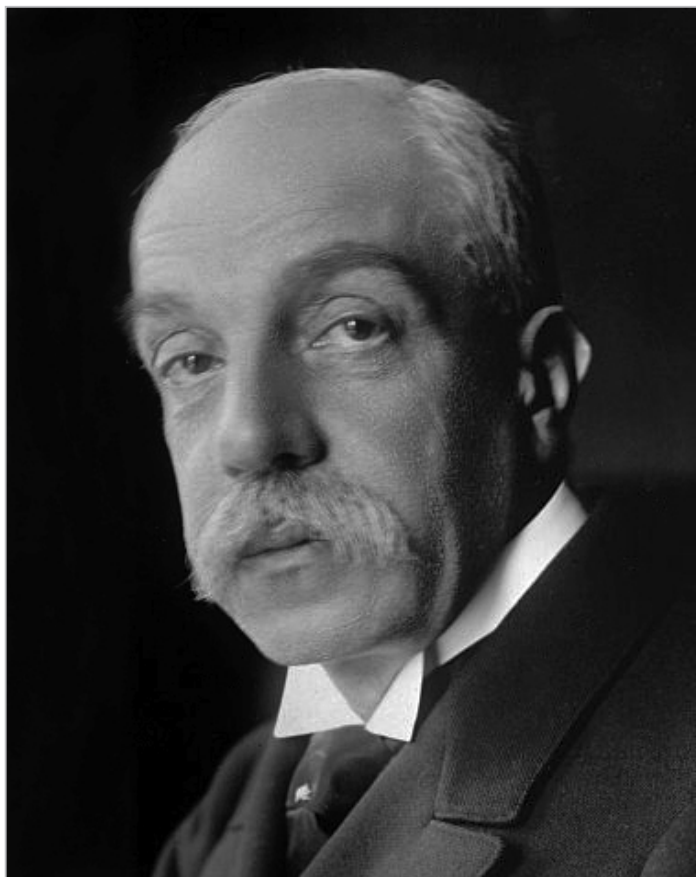
¹⁸ Dumba, *Dreibund- und Entente-Politik, Dreibund- und Entente-Politik*, str. 399–401.

¹⁹ *Die Briefe des Botschafters Walter H. Page an Woodrow Wilson*, ur. Burton Jesse Hendrick (Berlin, 1926), str. 99 (dalje: Hendrick, *Die Briefe*).

²⁰ Andrew Roberts, *A History of the English-Speaking People* (London, 2006), str. 93 in 100–103 (dalje: Roberts, *A History*).

²¹ Larry Flint in David Eisenbach, *One Nation under Sex. How the Private Lives of Presidents, First Ladies and Their Lovers Changed the Course of American History* (New York, 2011), str. 71–77.

²² ASBL, Osebna mapa Ivana Šveгла, Avtobiografija.

Constantin Dumba, avstro-ogrski veleposlanik v ZDA od marca 1913 do novembra 1915 (Library of Congress, Prints and Photographs Division, Washington, D.C., commons.wikimedia.org/wiki/, pridobljeno: 20. 2. 2018)

rojakov.²³

ZDA so postale tudi zanimivo pribežališče za različne antihabsburške skupine. Med drugim je začel tja pošiljati svoje člane Jugoslovanski odbor, ki ga je vodil nekdanji dalmatinski državnozborni poslanec Ante Trumbić.²⁴ V začetku leta 1915 je odbor poslal v ZDA Franka Potočnjaka, njegovo pot pa je financiralo srbsko poslaništvo v Rimu. Takoj po prihodu je začel obiskovati različne južnoslovanske predstavnike, med njimi tudi slovenske. Sestal se je tudi z vplivnim profesorjem fizike na newyorški univerzi Mihajlom Pupinom, ki je bil od leta 1911 srbski častni konzul. Potočnjak je imel tudi pomembno vlogo na "prvem jugoslovanskem narodnem zboru" sredi marca 1915 v Chicagu, na katerem se

²³ Agstner, *Austria(-Hungary) and its Consulates in the United States of America*, str. 115–116.

²⁴ Prim. Bogumil Vošnjak, *Jugoslovanski odbor v Londonu (Ob 25-letnici nastanka)* (Ljubljana, 1940).

je zbralo 468 delegatov iz ZDA in Kanade. Na njem je bil prvič v Ameriki razglašen program združitve južnih Slovanov habsburške monarhije s Kraljevino Srbijo in Kraljevino Črno Goro v neodvisni državi. Na zboru je bil ustanovljen Narodni jugoslovanski odbor, za njegovega predsednika pa je bil izbran Ante Biankini, Švegllov znanec iz časov, ko je še služil v Chicagu. Ob podpori avstro-ogrškega konzulata so se sicer v Chicagu sestali tudi habsburški monarhiji zvesti izseljenci in protestirali proti sklepom zbora. Dumba je zaradi Potočnjakove agitacije interveniral pri ameriških oblasteh zaradi kršenja nevtralnosti, a je bila njegova zahteva predana policijskemu uradniku dalmatinskega porekla Ivanu Grgureviću, ki ni našel razlogov za izgon.²⁵

Potočnjak še zdaleč ni bil edini južnoslovanski politični agitator, ki je po odhodu iz Avstro-Ogrske povzročal velike težave avstro-ogrski diplomaciji v ZDA. Konec februarja 1915 je v San Francisco prispel Mozirjan Josip Goričar, nekdanji Švegllov konzularni kolega.²⁶ Podobno kot Švegel je tudi Goričar od preloma stoletja opravljal številne konzularne funkcije po svetu, zlasti v Romuniji in Srbiji. V času, ko je Švegel služboval v Kanadi, je bil Goričar najprej vicekonzul v Pittsburghu, nato pa še v Denverju, kjer se je januarja 1911 tudi po nazivu izenačil z gorenjskim rojakom, nato pa prevzel vodenje konzulata v San Franciscu, kjer je ostal dve leti. Po enem od poročil nekdanjega kolega, ki ga je nedavno objavil Martin Moll, sta si bila slovenska konzula očitno značajske precej podobna. Goričar naj bi bil namreč "skrajno nervozen, vzkipljiv in razdražljiv", čeprav je znal biti po drugi strani "dobrovoljen in zgovoren". Tudi Goričar se je močno zanimal za jugoslovansko vprašanje, čeprav se je za razliko od Šveгла, ki je bil v avstrodinastičnem patriotizmu trdnjeje zasidran, očitno že med službovanjem v Beogradu in Nišu navzel srbofilske miselnosti. V omenjenem poročilu je bilo sicer zaslediti tudi Goričarjevo "na satirizajo meječo spolno nagnjenost, ki ga je stala veliko denarja, čeprav jo je vselej izživljal na najzaketnejših mestih". Zaradi takšnega vedenja ga je že na začetku kariere menda doletela premestitev iz Bukarešte, kjer ga je najemodajalec vrgel iz stanovanja, v Odeso, a je tudi tam moral bivališče zapustiti, češ da "občuje z vsakovrstno sodrgo".²⁷

V uradni avtobiografiji, ki jo je Goričar pripravil za *Slovenski biografski leksi-*

²⁵ Franko Potočnjak, *Iz emigracije*, I–IV (Zagreb, 1919, 1926 in 1927), tu III, str. 23–109 (dalje: Potočnjak, *Iz emigracije*, III); Ivan Čizmič, *Jugoslavenski iseljenički pokret u SAD i stvaranje jugoslavenske države 1918* (Zagreb, 1974), str. 49–68 (dalje: Čizmič, *Jugoslavenski iseljenički pokret*).

²⁶ Prim. ASBL, Osebna mapa Josipa Goričarja, Avtobiografija.

²⁷ Martin Moll, "Propaganda, vohunjenje in sabotaža. Prva svetovna vojna in vloga uglednih štajerskih Slovencev med južnimi Slovani v emigraciji," *Signal/Znak* (2016), št. 17, str. 128–139, tu 131 (dalje: Moll, *Propaganda*). Že štiri leta pred Mollovo objavo je sicer večino avstrijskih diplomatskih dokumentov, povezanih z Goričarjevo subverzivno dejavnostjo v ZDA, zbral in opisal v seminarski nalogi na mariborski univerzi Bojan-Ilija Schnabl.

kon, teh podrobnosti zasebnega značaja seveda ni najti. So pa potrjene avstro-ogrske obveščevalne ocene o Goričarjevih simpatijah do Srbije. Še leta 1913 je v svojih poročilih Dumbi vestno poročal o antimonarhističnih aktivnostih dela južnoslovanskih izseljencev v Kaliforniji. A že takrat je bilo mogoče med vrsticami razbrati njegov dvom v pravilnost odločitev vladnih krogov.²⁸ Vest o sarajevskem atentatu ga je doletela med študijskim potovanjem po ruski Srednji Aziji, od koder je takoj krenil na Dunaj. Po vrnitvi se je po lastnem pričevanju zavzel proti vstopu v vojno, s čimer si je prislužil buden nadzor oblasti in premestitev v Berlin, kjer je nastopil delo v začetku septembra 1914. Tu naj bi v tajnosti zbiral pomembne informacije, ki jih je nameraval predati antantnim krogom. Konec oktobra je iz Berlina odpotoval v Rim, kjer se je za njim izgubila vsaka sled. Policija ga je iskala po celi Avstro-Ogrski in Nemčiji, družina Goričar v Mozirju pa je bila postavljena pod nadzor.²⁹ Tik pred božičem 1914 se je oglasil iz rimskega hotela Flora z dopisom zunanjemu ministrstvu, kjer je navedel razloge za prošnjo za odpoved službe. Pri tem se je razglasil za žrtev nemškonaacionalne gonje, pri čemer ga ministrstvo menda ni hotelo zaščititi. Kot glavni razlog za odhod je navedel domnevno ponujeno mesto trgovskega agenta pri nekem izvoznem podjetju.³⁰

Po prihodu v ZDA je nemirni Goričar sprožil živahno publicistično dejavnost. Verjetno je pri tem deloval v soglasju z delom antihabsburške emigracije, saj se je po obveščevalnih poročilih že v Rimu sestal z etnologom Nikom Županičem, enim od glavnih akterjev Jugoslovanskega odbora. Rim je sicer kmalu postal prevroč za jugoslovanske emigrante. Po začetnem taktiziranju ob začetku svetovne vojne ob prestopu iz Trozveze na stran Velike Britanije, Francije in Rusije so si Italijani zagotovili 26. aprila 1915 podpis *Londonskega pakta*.³¹ Ta je določil, da v primeru zmage Italiji pripade velik del dotodanjih habsburških posesti: Trentinsko, Južna Tirolska, Goriška-Gradiščanska, Trst, Istra, Kvarnerski otoki in Dalmacija.³² Čeprav podrobnosti italijanskih načrtov dolgo niso poznali, so se jugoslovanski emigranti tako znašli v spornem položaju. Po eni strani so odkrito pomagali rušiti habsburško monarhijo v imenu "osvoboditve" južnoslovanskih ozemelj, po drugi pa so s tem Italiji objektivno pomagali pripravljati teren za njihovo okupacijo in priključitev.

Goričarja pa italijanske ambicije očitno niso skrbele. V svojih nastopih in

²⁸ Prim. HHStA, Politisches Archiv XXXIII, karton 51, Goričarjevo poročilo Dumbi, 25. avgust 1913.

²⁹ ASBL, Osebna mapa Josipa Goričarja, Avtobiografija.

³⁰ Rudolf Agstner, *Das etwas andere Lesebuch zum 1. Weltkrieg. Unbekannte Dokumente der österreichisch-ungarischen Diplomatie* (Wien–Berlin, 2013), str. 187–188.

³¹ Gregor Antoličič, "Bog ohrani, Bog obvari Nam Cesarja, Avstrijo!," *Studia Historica Slovenica* 15 (2015), št. 2, str. 273–274.

³² Piero Purini, "Demografske in etnične spremembe Trsta in Primorske v prvi svetovni vojni," *Studia Historica Slovenica* 15 (2015), št. 2, str. 425–426.

člankih je ostro napadal politiko Centralnih sil, med drugim je pri neki češki emigrantski založbi objavil brošuro o domnevnih avstrijskih in nemških "političnih intrigah" proti balkanskim državam. Spričo svoje bivše službe avstro-ogrškega konzula je bil Goričar pri razkrinkavanju metod delovanja svojih nekdanjih kolegov za ameriške medije seveda še posebej zanimiv.³³ Dumba in njegovi sodelavci so se sicer trudili odgovarjati na enak način. O tem priča knjižica, s katero je avstro-ogrški generalni konzulat v New Yorku poskušal prepričati ameriško javnost, da habsburška monarhija vodi zgolj obrambno vojno proti panslavistični Rusiji in Srbiji.³⁴

Podobno se je trudil zagovarjati avstrijsko stvar med izseljenci Švegel, pri čemer je bil zelo osovražen v očeh emisarja Jugoslovanskega odbora Potočnjaka. V emigrantskih spominih je konzulu očital, da je vzpostavil močno "ovaduško gardo", med njegove informante pa naj bi sodila tudi "višja inteligenca".³⁵ Tu velja izpostaviti Šveglovo podporo hrvaškemu župniku v Kansas Cityju Martinu Davorinu Krmpotiću. Slednji je bil tradicionalni pravaš, ki se je navdihoval v ideologiji "očeta hrvaške domovine" Anteja Starčevića. Bil je oster kritik velikosrbske in jugoslovanske ideje, v okviru skupine hrvaških in slovenskih duhovnikov pa je z *Našo izjavo* zavrnil sklepe chičaškega zbora. Ivan Mladineo, eden od projugoslovansko usmerjenih izseljencev iz St. Louisa, je Krmpotića obtožil, da za svojo dejavnost prejema Šveglovo materialno podporo.³⁶

Toda vse avstro-ogrške propagandne poskuse je konec poletja 1915 preglasila zloglasna "afera Dumba", ki je usodno posegla v ameriško-avstrijske odnose. Šlo je za res nenavaden splet nesrečnih naključij in naivnosti avstro-ogrških diplomatov v ZDA. Na banketu ob cesarjevem rojstnem dnevu 18. avgusta 1915 je newyorški generalni konzul Alexander Nuber de Pereked predstavil Dumbi urednika madžarskega etničnega časopisa *Szabadság*, sicer emigranta, ki se je po neki podkupovalni aferi bana Károlyja Khuen-Héderváryja v hrvaškem saboru moral umakniti prek Atlantika. Slednji se je ponudil, da pomaga organizirati stavko v jeklarskih obratih v Betlehemu. To naj bi lahko storil, saj je imel menda časopis velik vpliv na madžarske rojake in bi bili ti pripravljeni celo dati odpoved. Ker pa bi s tem izgubil tudi veliko abonentov, je pričakoval od avstro-ogrskih oblasti določeno denarno kompenzacijo (10 do 15 tisoč dolarjev). 19. avgusta je tako Dumba prek Nuberja prejel novinarjevo spomenico v madžarščini, ki pa bi jo moral seveda poslati na zunanje ministrstvo in prositi

³³ Moll, *Propaganda*, str. 133.

³⁴ Prim. Constantin Dumba, "Why Austria-Hungary is at War with Russia," v: *Austria-Hungary and the War* (New York, 1915), str. 25–31.

³⁵ Potočnjak, *Iz emigracije*, III, str. 128. Potočnjak je Švegla kot konzula v St. Louisu prekrstil v "Schweigerja".

³⁶ Čizmič, *Jugoslavenski iseljenički pokret*, str. 96–99.

za inštrukcije. Ker bi to zaradi slabih povezav trajalo predolgo, je Dumba zamisel opustil. Na večerji istega dne pri veleposlaniku Bernstorffu je po naključju naletel na novinarja Jamesa Francisa Jewella Archibalda, ki je slovel kot prijatelj Centralnih sil. Slednji naj bi se naslednji dan vkrcal na ladjo *Rotterdam*, zato se je ponudil, da vzame s sabo diplomatsko pošto za Berlin in Dunaj. Dumba se je strinjal, vendar ni imel namena pošiljati tudi madžarske spomenice, saj ni znal madžarsko in sploh ni poznal njene celotne vsebine. Toda Nuber ga je naslednje jutro presenetil z nemškim prevodom.³⁷

Dumba se je v naglici odločil, da v newyorškem hotelu *St. Regis* napiše spretno pismo zunanjemu ministru Istvánu baronu Buriánu, kjer je podprl namen madžarske spomenice, da se v Betlehemu in Srednjem Zahodu podpre stavkovno gibanje. Pri tem naj bi se mu v tekst med drugim prikradla tudi tipkarska napaka, ko je bila namesto besede stavka (*Ausstand*), uporabljena precej hujša – vstaja (*Aufstand*).³⁸ Pošiljko je Dumba dopolnil še s Šveglomim poročilom, "ki je obravnavalo vprašanje neutralitete, katero so takrat Amerikanci že začeli interpretirati v prid zapadnim zaveznikom". Kot lahko preberemo v Šveglavi avtobiografiji, je Dumba v zavoj vtaknil še zasebno pismo nemškega vojaškega atašeja Franza von Papena njegovi ženi, sicer "polno arogantnih in prezirljivih izrazov o Ameriki". S tem zaupnim in v naglici sestavljenim zavojem se je Archibald vkrcal na ladjo. Toda zavoj ni nikoli prispel na Dunaj – prestregli so ga Britanci in njegova vsebina je bila objavljena v zahodnih časopisih. Britanci so na tej podlagi sestavili celo *belo knjigo*. Švegel se je kasneje pohvalil, da so Američani izjavili, da je bilo njegovo poročilo "edino pametno pismo v tem zavoju zgolj, ker ni vsebovalo nobene neumnosti".³⁹

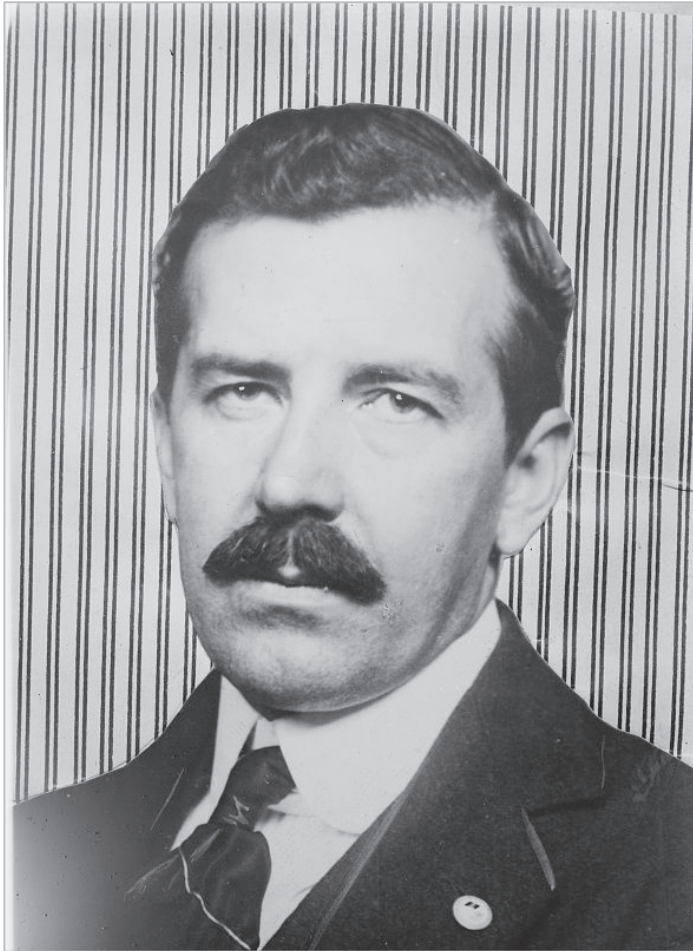
Odkritje Archibaldove pošte, o kateri je Page 1. septembra 1915 obvestil Washington, je seveda v temeljih zatresla Dumbov diplomatski položaj.⁴⁰ Ameriški veleposlanik na Dunaju Frederic Courtland Penfield je v pismu Buriánu zahteval njegov takojšen odhod. Dumba se je sicer v pogovoru pri ameriškem državnem sekretarju Robertu Lansingu z neprepričljivimi razlagami poskušal rešiti, a je slednji ostal neomajen. Ob slovesu avstro-ogrskemu veleposlaniku ni podal niti roke, ampak je obsedel za pisalno mizo, dokler ta ni zapustil pisar-

³⁷ Dumba, *Dreibund- und Entente-Politik*, str. 403–407.

³⁸ Lothar Höbelt, "Steben oder Fallen?", *Österreichische Politik im Ersten Weltkrieg* (Wien–Köln–Weimar, 2015), str. 136 (dalje: Höbelt, "Steben oder Fallen").

³⁹ ASBL, Osebna mapa Ivana Švegla, Avtobiografija. Točen naziv omenjenega britanskega zbornika 16 zaseženih dokumentov se glasi: *Austrian and German Papers Found in Possession of Mr. James F. J. Archibald* (Falmouth, August 30, 1915, HMSO, London 1915). Šveglava študija o kršenju nevtralnosti ZDA v trgovanju z Antanto se nahaja znotraj dokumenta 10 (Bednar, *Der Papierkrieg*, str. 156–157).

⁴⁰ Prim. Václav Horčíčka, "Die Dumba- (Archibald-) Affäre und ihr Einfluss auf die österreichisch-ungarisch – amerikanischen Beziehungen," *Prague Papers on the History of International Relations* (2004), str. 139–157 (dalje: Horčíčka, *Die Dumba- (Archibald-) Affäre*).

Josip Goričar, avstro-ogrški konzul slovenskega rodu (Library of Congress, Prints and Photographs Division, Washington, D.C., commons.wikimedia.org/wiki/, pridobljeno: 20. 2. 2018)

ne.⁴¹ Franc Jožef se kljub temu – ali pa morda prav iz monarhičnega kljubovanja ameriški republiki – ni odločil za odpoklic veleposlanika, ampak mu je odobril podaljšani dopust. Posle je 1. oktobra 1915 prevzel svetnik na ambasadi Erich baron Zwiedinek von Südenhorst, Dumba pa se je nekaj dni kasneje vkrcal na ladjo.⁴² ZDA so generalnemu konzulu Nuberju v New Yorku odvzele eksekvaturu, sankcije pa so doletele tudi njegovega kolega v Filadelfiji Grivičiča. Naslednjih 16 mesecev je tako habsburška monarhija ostala v ZDA brez veleposlanika, kar je spričo naraščajočega Wilsonovega vpliva na svetovno politiko

⁴¹ Dumba, *Dreibund- und Entente-Politik*, str. 410–411.

⁴² "Recall of Dr. Constantin Theodor Dumba, Austro-Hungarian Ambassador at Washington", *The American Journal of International Law* 10 (1916), št. 4, str. 361–362.

močno ohromilo avstro-ogrsko diplomatsko moč.⁴³

Goričar je medtem pridno nastopal v ameriškem časopisju in še naprej obtoževal nekdanje kolege, da snujejo načrte, kako s stavkami in atentati škoditi ZDA. Novembra 1915 je na seznam članov antiameriškega omrežja konzulov uvrstil tudi Švegla v St. Louisu.⁴⁴ Torej se ni ustavil niti pred tem, da ne bi v javnosti "zašpečal" za njegov okus preveč lojalnega slovenskega rojaka, ki je ostal v konzularni službi. V vsakem primeru je nemirni Mozirjan močno prispeval k slabšanju imidža habsburške monarhije v javnosti. Nič čudnega, da se mu je za delovanje "v korist jugoslovanske stvari" pisno zahvalil Mihajlo Pupin.⁴⁵

Peripetije v stilu "afere Dumba" so nedvomno povzročile veliko škodo v dvostranskih odnosih. Po drugi strani pa je res, da so si ameriški oblastniki že v začetku vojne svojo nevtralnost razlagali zelo liberalno, ko je šlo za trgovino z Antanto. Do pomladi 1915 so po avstro-ogrskih izračunih, temelječih na javno dostopnih podatkih, Američani prodali Antanti za približno milijardo dolarjev vojnega materiala. Na Dumbove proteste pa so zvito pripominjali, da je Avstro-Ogrska nekoč tudi kršila načelo nevtralnosti do Velike Britanije – v burski vojni.⁴⁶

Vseeno se je v Washingtonu ugled habsburške monarhije, ki jo je državni vrh obravnaval bolj pozitivno od Nemčije, še nekako ohranjal. Avstro-ogrška diplomacija bi tu morala odigrati svojo vlogo, a kaj, ko so na Dunaju "mečkali" z umestitvijo naslednika nezaželenega Dumbe. Šele 9. novembra 1916 je Franc Jožef imenoval dotedanjega poslanika v Sofiji Adama grofa Tarnowskega za veleposlanika v Washingtonu. To je bilo sploh zadnje imenovanje kakšnega veleposlanika s strani ostarelega monarha, ki je dva tedna zatem umrl. Njegov naslednik Karel pa je imel nato premalo časa, da bi imenoval še kakšnega. Diplomata poljskega rodu, ki ga je izbral Franc Jožef, se je zdel Američanom sprejemljiv, toda njegova pot prek oceana se je zaradi vojnih razmer močno zavlekla. V New York je prispel šele v začetku februarja 1917, kar pa je bilo prepozno, da bi lahko pred dokončno zaostritvijo odnosov med ZDA in Nemčijo še predal Wilsonu poverilna pisma.⁴⁷ Američani so namreč 3. februarja nemškemu veleposlaniku Bernstorffu vrnili potne listine, kar je bil jasen signal, da se bliža vojna napoved. Ameriški predsednik je sicer obžaloval, da Tarnowskega ne more sprejeti, vendar ta poteza naj ne ni bila posledica kakšne posebne sovražnosti do habsburške monarhije, ampak zgolj načelne narave. Tarnowski

⁴³ Agstner, *Austria(-Hungary) and its Consulates in the United States of America*, str. 118–119; Bednar, *Der Papierkrieg*, str. 75.

⁴⁴ Moll, *Propaganda*, str. 134.

⁴⁵ ASBL, Osebna mapa Josipa Goričarja, Avtobiografija.

⁴⁶ Horčička, *Die Dumba- (Archibald-) Affäre*, str. 141–143.

⁴⁷ Rudolf Agstner, "Die Hitze hier ist wieder kolossal...". *Des Kaisers Diplomaten und Konsuln auf Reisen. Reiseschilderungen 1808–1918* (Münster, 2014), str. 49–50.

si je ob podpori zunanjega ministra Ottokarja grofa Czernina še naprej prizadeval, da bi tudi brez akreditacije v Washingtonu deloval pomirjevalno, vendar zaman.⁴⁸ Slab znak za habsburško monarhijo je bilo tudi odprtje srbskega poslaništva v Washingtonu, ki je pod vodstvom Ljube Mihailovića začelo delovati 1. januarja 1917.⁴⁹

6. aprila 1917 so ZDA napovedale vojno Nemčiji.⁵⁰ Razlog gotovo ni bila samo zaostrena nemška podmorniška vojna. Svoje so naredili tudi – sicer nespretni – nemški poskusi, da privabijo na svojo stran Mehiko, ki bi ji bila v zameno za pristop k Centralnim silam po vojni vrnjena ozemlja, ki jih je sredi 19. stoletja izgubila v vojni z "jenkiji".⁵¹ Zloglasni *Zimmermannov telegram*, ki je vseboval to "nespodobno povabilo" in so ga ameriški časniki objavili 1. marca 1917, je imel velik vpliv na javno mnenje.⁵² Ne da bi komentirali neizvedljivost domišljjskega nemško-mehiškega projekta državnega sekretarja Arthurja grofa Zimmermanna, je dejstvo, da je po " aferi Dumba" nova nerodna in neustrezna diplomatska komunikacija zapravila še zadnje možnosti Centralnih sil, da obdržijo ZDA izven vojne.⁵³

Ob aprilski razglasitvi vojne Nemčiji se je Wilson v govoru pred kongresom izrecno zavzel za ohranitev nevtralnosti do habsburške monarhije.⁵⁴ Toda dva dni po vojni napovedi ZDA Nemčiji je Avstro-Ogrska prekinila odnose z ameriško vesilom.⁵⁵ Lansing je sicer še vedno računal, da se bo mogoče izogniti vojni s habsburško monarhijo, podobno kot je bilo to v primeru osmanskega imperija in Bolgarije. To je poudaril tudi na zadnjem pogovoru s Tarnowskim 1. maja 1917, ko je apeliral na njegovo poljsko poreklo in se zavzemal za separatni mir, ki bi omogočil ohranitev habsburške monarhije ob osamosvojitvi Poljske. Šele postopno je pri Wilsonu prevladalo prepričanje, da "nemški gospodarji vojne" obvladujejo tudi Avstro-Ogrsko, njena vlada pa naj ne bi ravnala v skladu z željami svojih narodov, ampak druge države. Formalna razglasitev vojne napovedi s strani ZDA, ki je zaradi prekinitve bilateralnih odnosov potekala prek špan-

⁴⁸ Höbelt, "Steben oder Fallen", str. 147–149.

⁴⁹ Čizmič, *Jugoslavenski iseljenički pokret*, str. 257.

⁵⁰ Podrobneje o tem glej James Brown Scott, "War Between Austria-Hungary and the United States", *The American Journal of International Law* 12 (1918), št. 1, str. 165–172.

⁵¹ Niall Ferguson, *Colossus. The Rise and Fall of the American Empire* (London, 2005), str. 62.

⁵² Roberts, *A History*, str. 127–128.

⁵³ Prim. zanimivo korespondenco ameriškega veleposlanika v Londonu Pagea v: Hendrick, *Die Briefe*, str. 246–273.

⁵⁴ "Declaration of War Against Austria-Hungary", *The American Journal of International Law* 11 (1917), št. 4, str. 373–374; Uroš Lipušček, *Ave Wilson: ZDA in prekrjanje Slovenije v Versaillesu 1919–1920* (Ljubljana, 2003), str. 117.

⁵⁵ Walter Kleindel, *Der Erste Weltkrieg. Daten – Zahlen – Fakten* (Wien, 1989), str. 173.

skega in švedskega poslaništva, se je sicer zavlekla vse do 7. decembra 1917.⁵⁶

Avstro-ogrski diplomati in konzuli so se z nizozemsko ladjo *Ryndam* v Evropo vrnili že maja. Na ladji, ki je svojo pot začela 5. maja 1917 ter prek Halifaxa prispela v Rotterdam, se je znašel tudi Ivan Švegel.⁵⁷ Zastopstvo avstro-ogrskih interesov v ZDA je prevzela švedska diplomacija.⁵⁸ Poseben ameriški interes za "prestolnico ob lepi modri Donavi" je kljub temu preživel vojne vihre 20. stoletja in se ohranil vse do danes.

Andrej Rahten

AUSTRO-HUNGARIAN DIPLOMACY AND US ENTRY INTO THE WAR

SUMMARY

After the outbreak of the First World War, the working conditions for Austro-Hungarian diplomats and consuls in the United States worsened dramatically. Although the break-up of Austria-Hungary was not the goal of the US almost until the end of the war, relations between the two countries worsened gradually. Communication with the homeland was severely hampered, and Ambassador Constantine Dumba and his colleagues at consular posts were thus more or less left to themselves. Austro-Hungarian representatives believed that the

⁵⁶ Laurence Evance, *United States Policy and the Partition of Turkey, 1914–1924* (Baltimore, 1965), str. 34 in 38; Bednar, *Der Papierkrieg*, str. 77–78 in 120.

⁵⁷ HHStA, Ministerium des Äußern, Administrative Registratur, Fach 8, karton 267, telegram s seznamom avstro-ogrskih diplomatov in konzulov, 21. maj 1917.

⁵⁸ Tako je bila na primer v St. Louisu najemna pogodba za avstro-ogrski konzulat prekinjena, Šveglovo pohištvo pa je ostalo v enem od skladišč. Za njegovo hrambo je stroške redno poravnal švedski konzulat v Chicagu (HHStA, Ministerium des Äußern, Administrative Registratur, Fach 8, karton 269, nota švedskega konzulata v Chicagu za avstro-ogrsko zunanje ministrstvo, 17. december 1917).

policy of neutrality proclaimed by the United States was to the detriment of the Central Powers.

In Dumba's memories, we can read that the US authorities tolerated the sale of arms of private companies to the entente, while also allowing and even financing the transportation of their conscripts. In addition, they allowed British brokers to monitor the flow of some of the strategic raw materials and the industry based on them. This was also the case with the production of cans. Thus, the export of some key US products was in the hands of the British, and at the same time their exports to Germany and Austria-Hungary were prohibited. The Americans remained, of course, interesting for both military alliances, but for a long time they themselves did not want to side exclusively with neither side. The United States has also become an interesting refuge for various anti-Habsburg groups. The United States also became an interesting haven for various anti-Habsburg groups. Among others, the Yugoslav Committee, the diplomacy of which aligned with that of the Kingdom of Serbia, began to send its members. At the beginning of 1915, the Committee sent Frank Potočnjak to the United States, and his path was financed by the Serbian mission in Rome. Immediately after his arrival, he began to visit various South Slavic representatives, including the Slovenian ones. He also met with an influential professor of physics at New York University, Mihajlo Pupin, who has been the Serbian Honorary Consul since 1911. Potočnjak also played an important role in the "first Yugoslav National Assembly" in mid-March 1915 in Chicago, where 468 delegates from the United States and Canada gathered. The assembly proclaimed for the first time in United States the political program of merger of the southern Slavs of the Habsburg monarchy with the Kingdom of Serbia and the Kingdom of Montenegro into an independent state. The former Austro-Hungarian consul of Slovenian descent Josip Goričar, who has developed a vibrant journalistic activity in the United States, also sided with the Entente. On the contrary, his Slovenian counterpart, Ivan Švegel, who was at the time of war the Austro-Hungarian consul in St Louis, worked hard to retain the reputation of the Habsburg monarchy. However, at the end of 1915, all the Austro-Hungarian propaganda experiments were overshadowed by the infamous "Dumba Affair", which severely impacted the US-Austrian relationship. Consequently, the Habsburg monarchy now had to operate in the US without an ambassador, which, in light of the increasing influence of US president Wilson on world politics, crippled Austro-Hungarian diplomatic power. The Habsburg monarchy, which was seen by the state leadership in Washington in a more positive light than Germany, still managed to somehow preserve its reputation. Austro-Hungarian diplomacy should have played its role here, but in Vienna they were too busy looking for a worthy successor to the undesired Dumba. It was not until November 9, 1916 that Francis Joseph appointed the then representative in

Sofia, Adam Count Tarnowski, as ambassador to Washington. This was the last appointment of an ambassador by the elderly monarch who died two weeks later. His successor, Charles I, then had too little time to name any more. The diplomat of Polish descent, chosen by Francis Joseph, seemed acceptable to the Americans, but his journey across the ocean had been greatly delayed due to the war. He arrived in New York in early February 1917, but it was too late then to give credentials to Wilson before the final diplomatic fallout between the US and Germany. When war was declared on Germany on 6 April 1917, Wilson in a speech before the Congress explicitly advocated maintaining neutrality towards the Habsburg monarchy. But two days after the declaration of war on Germany, Austria-Hungary broke relations with the US superpower, and the former's diplomats left the country in May 1917. The representation of Austro-Hungarian interests in the US was put in the hands of Swedish diplomacy.

DOI 10.32874/SHS.2018-05
UDC 94(100)"1914/1918"
327(436:73)"1914/1918"

Author: **RAHTEN Andrej**

Ph.D., Full Professor, Research Counselor
University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenia

Title: **AUSTRO-HUNGARIAN DIPLOMACY AND US ENTRY INTO THE WAR**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / Humanities and Social Studies Review
Maribor, 18 (2018), No. 1, pp. 121–140, 58 notes, 3 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Thomas Woodrow Wilson, Habsburg Monarchy, United States, Ivan Švegel, Josip Goričar

Abstract: The article presents the work of Austro-Hungarian diplomacy in the United States during the First World War. The reasons for the cooling of relations between the superpowers are evaluated, and on the basis of biographical research, the author also draws attention to the important role of two Slovenians in the Austro-Hungarian consular service: Ivan Švegel and Josip Goričar.